

A szabad kéz

/„Szabad rajz“/A felszabadult rajzolás/

Absztrakt

A mai építészeti gyakorlatban kézi rajzokra nincsen szükség. Pedig a felszabadult kézzel való rajzolás a gondolkodást serkenti, olyan elvontságot biztosít, ami a kreatív folyamatokat segíti, így az tervezés hasznos eszköze. Az egyetemi képzésben fontos felhívni erre a figyelmet. Különböző iskolák (első éves) képzését vizsgálva keresem a választ arra, hol lehet ma a kézi rajzolás helye az építészoktatásban. Az a feltevéselem motivál, ami szerint a kézzel való gondolkodás módszerét a kezdetektől lehet bevezetni úgy, hogy hasznos, a mai világban releváns, szeretett eszközzé váljon, hogy az építészeti tervezés a rajzolással természetesen összefonódjon.

Feldolgozás módja

„Szabad“ rajz fogalmának körbejárása (1. és 2. esettanulmány)

A szabad rajzolás a látás, a gondolkodás és a kéz csak félig tudatos mozgásának különös egyidejűsége. Az építészetoktatásban érdemes ezt tanítani, nemcsak azért hogy a rajzolás logikájának megismerésével értelmezni tudjuk az építészeti terveket a reneszánsztól napjainkig, hanem azért, mert a felszabadult kézi rajzolás segít az elmélyülésben, a megfigyelésben, az elvonatkoztatásban, a következtetésben, a felfedezésben, vagyis a tervezésben. Azt kutatom, hogyan lehet a szabad rajzolást ma tanítani és megszerettetni úgy, hogy alkalmazott tervezői eszközzé váljon. Feltevésem, hogy szabad rajzot a kezdetektől érdemes bevezetni. Ennek egyik oka, hogy maga a rajzolás állapota tanít: máshogy látjuk a megfigyelt környezetet ceruzával a kezünkben. A szabad rajz tanításának célja, hogy segítse az építészek felszabadult, megfigyelő, elvonatkoztató, összegző és ugyanakkor egyéni, kritikai látásmódjuk kialakulását.

Először a témában releváns személyek John Hejduk (1929-2000) és Sue Ferguson Gussow munkásságának elemzésével foglalkozom, a „szabad“ rajz fogalmának körbejárásával, a New Yorki Cooper Union egyetem építészeti iskolájában folyó „szabad rajz“ oktatással és a rajzolás oktatásáról folyó élénk diskurzus bemutatásával. Ezzel az esettanulmánnyal szeretném a munkámat elméleti oldalról megközelíteni. A párizsi ESA rajzoktatási módszereivel, a gyors rajzok készítésének oktatásával gyakorlatiasabb szempontból foglalkozom. Ennek a második esettanulmánynak részét képezi Fábíán Noémi rajzórának látogatása, aki jelenleg a MOME és a Budai Rajziskola rajztanára. Tervem felkeresni az ESA tervezés oktatóit is.

Megfigyelések (3. és 4. esettanulmány)

Majd különböző magyarországi egyetemeken (MOME, BME) szeretném dokumentálni, hogy az 1-2 éves hallgatók a tervezéshez milyen eszközöket használnak, ezért a tanév kipakolás előtti heteit dokumentálom együttműködve a kurzusok vezetőivel és hallgatóival.

Témavázlat: 4 esettanulmány 3 megközelítés alapján: szakirodalom/beszélgetések/ megfigyelések

1. esettanulmány: THE COOPER UNION: „szabad“ rajz szeretete (rajz tanítás építésznek)

Forráselemzés három az egyetem történetében és az építészeti rajzoktatás megreformálásában meghatározó szereplő, John Hejduk, Robert Slutzky, Sue Ferguson, elmondása alapján. 1975-ben veszem fel a rajzoktatás történetének fonalát, ami napjainkig elvezet: a The Cooper Union The Irwin Changig School- on élénk diskurzus folyik az építészeti rajz oktatásáról. Tervem felkeresni valakit, aki ott tanít vagy valamilyen módon részt vesz a jelenleg folyó vitában, hogy ebben az esettanulmányban is legyen személyes szál.

2. esettanulmány: „gyors“ rajzok/ felszabadult rajzolás. ESA + Fábíán Noémi.

Kreativitás kéréskörének vizsgálata (kreativitás, mint az a képesség, amire továbbra is szükség van, amit nem helyettesítenek programok). Ez az esettanulmány egy olyan európai egyetem gyakorlati jellegű vizsgálata, ahol a rajzoktatást fontosnak tartják.

3. esettanulmány: MOME + Vass-Eysen Áron, Kovács Csaba, Molnár Bea

Az elsős diákok által alkalmazott tervezői (a gondolkodást segítő) eszközök megfigyelése, a munkamódszerek összegyűjtése. Hogyan dolgoznak az elsőévesek? A megfigyelés eredménye egy archív anyag lesz. Hasonló archív anyagot a diákok munkáiról több évtizede gyűjtenek a The Cooper Unionon az oktatást fejlesztő célzattal, ezért is adtam a MOME ARCHÍV munkaközi címet az esettanulmánynak. A későbbiekben tervezem, hogy az anyagot megismerhessem az archiválásban illetve a saját gyűjteményem feldolgozásában tapasztalataikat beépítsem. (A dokumentálásban motivál, hogy a rajzok archiválására egyszerű, gyors eszközt találjunk ki. A kézi módszereknek, a rajzolásnak, egyik legfőbb problémája, amiért ma igazán idejétmúlnak és körülményes tervezői eszköznek érezzük, hogy digitalizálásuk törődést igényel. Legtöbbször nem kerül sor rá, a munkaközi skiccek elkallódnak. Az építészhallgatóknak és oktatóinak pedig hasznos és tanulságos lehet ezeknek az anyagoknak az összegyűjtése.)

4. esettanulmány: BME + Répás Ferenc, Bach Péter, Molnár Csaba.

Ennek a formáját még keresem. A célom a BME első éves hallgatóságának a szokását, igényeit felmérni (ahogyan a MOME-én is): hogyan gondolkodnak, mi segíti őket a koncentrációban.

Kérdéssor

A Műegyetem esetében tervezem több oktató felkeresését is. Ezért dolgozom egy olyan kérdéssoron, amit minden felkeresett személynek feltehetek és, amit a külföldi egyetemek esetében is tudok alkalmazni. Ez a kérdéssor segít majd reményeim szerint abban, hogy a különböző vizsgált egyetemeket összehasonlítsam.

Feldolgozás ütemezése

1. „Szabad“ rajz fogalma /2015 október 1- november 25/
 - The Cooper Union „szabad“ rajz tanítása
 - ESA első éves „gyors“ rajzok
 - MOME Fülöp Noémi mi a hasznos rajz egy építésznek?
 - BME tervezett beszélgetés Répás Ferencsel
2. Magyarországi gyakorlat dokumentálása /2015 november 25- december 12/
 - MOME kipakolás előtti két hét dokumentálása- Vass- Eysen Áron vezetésével
3. Félév: a félév végi tanulmány két két esettanulmányt foglal magába. A MOME első éves évfolyamának munkamódszerét figyelem meg és értékelem ki, illetve a The Cooper Union a „szabad“ rajz szeretete c. esettanulmányt írom meg. A kettőt összekötő szál a Cooper Unionon évtizedek óta kezelt Hallgatói munka Archivum.
4. Magyarországi gyakorlat dokumentálásának folytatása /2016 február 1 - 2016 június/
 - MOME első évesek munkafolyamatának dokumentálása
 - BME Építészet Alapjai első évesek munkafolyamatának dokumentálása
 - esetleg még egy magyarországi építészképző intézmény vizsgálata
5. Esettanulmányok: a dokumentált anyag feldolgozása /2015 december- 2016 június/
6. Év vége: a 4 esettanulmány elkészítése
7. Példagyűjtemény /2016 január-június/
8. Példagyűjtemény felhasználása a gyakorlatban /2016/2017/

Szakirodalom

Könyvek:

Angéllil, Marc, 2003: *Inchoate, An experiment in Architectural Education*, Swiss Federal Institute of Technical Zurich, Department of Architecture. ETH.

Belardi, Paolo-Zachary Nowak, 2014: *Why architects still draw?* .The MIT Press.

Buhr Michael, Hannes Rossler, 2012: *Ternuobu Fujimori*, Hatje Cants

Dobó, Molnár, Peity, Répás, 1999: *Valóság- Gondolat- Rajz*, Műszaki könyvkiadó

Evans, Robin 1986: *Translation from Drawing to Building, Translation from Drawing to Building and Other Essays*. Architectural Association.

Ferguson Gussow, Sue , 2008 : *Architects Draw* , Princeton Architectural Press.

Hejduk, John, 1995: *Architectures in love* ,Edited by Kim Shkapich, Rizzoli International.

Hejduk, John, 1996: *Education of an Architect*, The Irwin S. Chanin School of Architecture of Cooper Union, Rizzoli.

Janáky István, 1999: *A hely*, Janáky István épületei, rajzai és írásai, Műszaki könyvkiadó.

Robbins, Edward, 1994: *Why Architect Draw?* .The MIT Press.

Szőke Annamária, Hornyik Sándor, 2009: *Kreativitási gyakorlatok*, FAFEJ, INDIGÓ- Erdélyi Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975-1986, Gondolat Kiadó

Tanulmányok:

Bodóczy István, 2002: *A rajz, vizuális kultúra tantárgy helyzetének elemzése*. Kézirat az OKI megbízásából.

Haba Péter, 2010: *Az építészeti rajz szerepváltásai*. In: Wesselényi- Garai Andor (szerk.), : *Borderline Architecture, Magyar Pavilon, kiállítási katalógus, 12. Nemzetközi Velencei Építészeti Kiállítás. La Biennale di Venezia*.

R.E. Somol, 2006: *Operation Architecture*. In: Angéllil, Marc (szerk.), : *Inchoate, An experiment in Architectural Education*, Swiss Federal Institute of Technical Zurich, Department of Architecture. ETH.

Répás, Ferenc, 2007: *Új vizualizációs gyakorlati módszerek a z építészképzésben*
DLA értekezés, BME Építészmérnöki Kar Mesterképzés, BME Rajzi és Formaismereti Tanszék

Internetes források:

<https://www.youtube.com/watch?v=K4SHo9S0K-g>

<http://article.wn.com/view/2012/09/04/>

[Terunobu Fujimori s Otherworldly Houses Defy the Laws of Gra/](#)

<http://www.a-i-d.org/project.php?id=11>

<http://microcities.net/portfolio/rituals-before-and-after-space/>

<http://www.esa-paris.fr/?lang=fr>

<http://www.cooper.edu>

<http://www.cooper.edu/architecture/archive>

Pallasmaa, Juhani: The Thinking Hand, <http://rum1.aarch.dk/fileadmin/userfiles/aev/62593680-The-Thinking-Hand.pdf>

Architecture as a Craft, Architecture, drawing, model and position Edited by Michiel Riedijk With the assistance of Else Marijn Kruijswijk, Dražen Kričković & Jaimy Siebel, ISSU, http://issuu.com/smartinos/docs/2011_aaac_lowres

Annotált szakirodalom

Kapcsolódások más DLA kutatásokhoz

Lassú Péter és Skaliczky Judit munkájával adódik a kapcsolat, mindketten a MOME építészkarán készítenek esettanulmányt.

Félév végi tanulmány szövegének munkaközi vázlata:

(...bevezetés valószínűleg a tanulmány néhány mondatban történő előrevetítse...)

Az építészek elsődleges eszköze sokáig a rajz volt. Ezért a mai napig a legtöbb építész képző iskolában valamilyen módon oktatják a rajzolást. Mivel az építészek által használt eszközök bővültek és megváltoztak a rajzolás szerepe is megváltozott az építészeti tervezésben. Sokkal inkább a kreatív cselekvés, az intuíció, a koncepcióalkotás hasznos eszköze. Különböző egyetemeken különböző képpen állnak hozzá a rajzoktatáshoz, sok a vita erről. Egyáltalán szükség van rá?

A Cooper Union büszké a rajzolásra. Aktualitást ad az esettanulmánynak, hogy idén októberben nyílt meg a The Cooper Unionon Arthur A. Houghton Jr. Gallery-ben egy kiállítás Drawing Ambiance: Alvin Boyarsky és az Architectural Association címmel. A kiállításon híres építészek kézi rajzait mutatják be, köztük olyanokét is ,akik a Cooper Union hallgatói voltak (Michael Webb, Daniel Libeskind, Lebbeus Woods) és természetese John Hejduk munkáit. A kiállításon bemutatásra került 43 rajz Alvin Boyarsky magánygyűjteményéből, aki majdnem húsz éven keresztül (1971-1990) volt az Architectural Association (AA) London vezetője. Steven Hillyer a kiállítást szervezője, a Irwin S. Chanin School of Architecture Archive, igazgatója, rámutat arra, hogy ez az első alkalom, amikor Boyarsky gyűjteménye látható New Yorkban: "a Cooper Union erre a legmegfelelőbb helyszín. Boyarsky radikális építészet pedagógiai megközelítés párhuzamba állítható a John Hejduki New York-i hagyományokkal. Az AA volt, bizonyos értelemben a Cooper Union kistestvére. A gyűjteményben a rajzok lesznek rendkívül tanulságos a mai építészet diákok számára, akik lassan elszoknak a meztelen rajz látványától megszokják, hogy mindent a számítógép közvetít felénk." Mert a kiállított rajzokból Boyarsky szellemisége sugárzik. Alvin Boyarsky vezette be, hogy az AA-án rajzokkal lehessen jelentkezniük a diákoknak az egyes design stúdiókba. Boyarsky számára a rajzolás nem egyszerűen reprezentációt jelentett, hanem a tanulás egy eszköze, ami segít elérni a meditatív gondolkodás állapotát. A rajzolás ereje módosíthatja, vagy felforgathatja a hagyományos, empirikus építészeti konstrukciót.

A kiállítás részeként megrendezésre került egy panelbeszélgetés az építészet és a rajt, a rajz oktatásáról. A beszélgetésen részt vett Nicholas Boyarsky, Robin Middleton, Joan Ockman, Bernard Tschumi, Anthony Vidler, Michael Webb és Dean Nader Tehrani.

(...rövid összefoglaló az egyetemről...)

New York közepén található Cooper Union School of Art and Architecture, művészeti iskola építész kara a legkisebb kar az intézményben, körülbelül 150 diákkal és 10 posztgraduális képzésben résztvevő hallgatóval. Az alapszak (Bachelor of Architecture) 5 éves képzést kínál, egy éves a mesterszak (Master of Architecture). Az építészkar erőssége és karakteressége az erős szabad művészetek képzés és a szigorú szakmai képzés integrálásának köszönheti, ahol a hallgatóknak módjuk van az egyéni és személyes fejlődésre a stúdió alapú oktatásban. Az osztályok és a kar kis létszáma miatt az iskolást évtizedek óta élénk szakmai viták jellemzik, melyben a hallgatók és a diákok egyaránt részt vesznek. Az elmúlt hónapokban szerencsémre pont a rajzolás építészetben és az építészeti oktatásban betöltött szerepe áll a vita középpontjában.

John Hejduk (1929-2000) 1950-ben diplomázott a Cooper Union School of Art and Architecture, 1964-től egyetemi tanárként tért vissza az iskolába. 1975-ben lett az Építészeti Kar dékánja. A következő 25 során fejlesztette ki az intézmény ma is híres pedagógiáját, oktatáshoz való hozzáállását.

(...az egyetem szellemiségéről...)

A Cooper Union a hetvenes és a nyolcvanas években, nem egyszerűen egy oktatási intézmény volt, sokkal inkább egy kritikus hangvételű kulturális projekt. Különleges pillanat volt ez, amikor az építészeti ideákat megvitatták és továbbgondolták sokféle médium segítségével. és gondolatokat A kontextus pedig az építészeti iskola volt. A rajzolás volt a legerősebb kritikai médium.

A The Cooper Union rajzoktatását a hetvenes években újították meg olyan sikeresen, hogy a mai napig megállja a helyét, mert a ma napig átsugárzik rajta az John Hejduk rajzszeretete. A hetvenes évek közepén veszem fel az építészeknek való rajzoktatás történetének fonalát, ami egészen napjainkig elvezet. Ezen a történeten keresztül jobban meg lehet érteni milyen változáson megy keresztül az építészeti rajz oktatása.

(...John Hajduk és a rajzszeretet...Architecture in love)

John Hejduk számára a rajzolás nagyon sokat jelentett. Egyik kései műve az Architecture in Love című album, amely egyik kése jegyzetfüzete után készült nagyon erősen érzékelteti ezt.

(...a rajzoktatás reformja, alak után rajzolás...)

1975- ben a Cooper Union vezetője John Hejduk felkérte Sue Ferguson Gussow reformálja meg az építészek rajzoktatását. Gussow 1975-ben találkozott először Hejdukkal, akivel Robert Slutzky festő kötötte össze. Hejduk azzal a céllal kereste fel, hogy a The Cooper Union építészkarán a rajzoktatást újragondolják, sokkal szabadabb rajzoktatást képzelt el. Hejduk olyan embert keresett,

aki megtanítja lerajzolni az alkot. Alakrajzolással szerette volna tanítani az építészeket, mert azt gondolta, mindent a test után tanulunk. (magát a rajzolást is). Sue Ferguson Gussow Hejduk elméletének végrehajtója. Diákoknak megtanítja a kifejezés ezer módját és azt, hogy megkötések nélkül gondolkodjanak. Röviden szabad kezet adott nekik.

„Rajzolás másfajta méréshez is elvezet: végtelen látványból a szem észlel valamit, amit le kell fordítani, másolni a kicsi 2d papírra. milyen rajzmód illik leginkább ehhez, hogy a kis skiccfüzetbe rajzoljuk? Milyen jelekkel? Amint az alakot a papír méretével kell összehasonlítani a térnek, a jelülésnek, a tér ábrázolásának új kérdései merülnek fel. Ezt érezte át Hejduk mélységesen. Erre kért fel.“ /Ferguson/

(...rajzolás ma a Cooper Unionon...)

(...Az Építészeti Archívum...)

Az Építészeti Archívum célja feljegyezni az Építészképzés pedagógiatörténetét a diákok munkáinak dokumentálásán keresztül. A cél, hogy a dokumentált anyag elemzésével az oktatás jobb és jobb lehessen, lehessen ön-reflektív, ugyanakkora gyűjtemény azt a célt is szolgálja, hogy változatos kiállítási és bemutatkozási anyagokat tudjon az egyetem előállítani. 1970-ben John Hejduk és Roger Canon akkor alapozták meg az Építészeti Archívumot, és a dokumentálás módszertanát, amikor a diákmunkákat gyűjtötték az *Educacion of An Architect* c. publikációhoz.

(...Archiválási kísérlet a MOME-én...)

Kovács Csaba és Vass-Eysen Áron közösen vezeti az első éves tervezés órát már negyedik éve. Hozzájuk kapcsolódtam be a félév közben. Az első évfolyam idén 15 emberből áll, osztálytermük kicsi, zsúfolt és hangulatos. A terem asztalokkal, rajzbackokkal és székekkel van tele, van benne két puff és egy kanapé, rengeteg makett, rajz, papír. A munka folyamatos. A tanórák ebben a teremben vannak megtartva, kivétel ez alól az asztalos műhelyi óra és a művészettörténet óra, ami közösen van az egész karnak a nagy előadóban. A konzultációk a teremben vannak. Ide állítottam fel a tervezési folyamat dokumentálásához szükséges eszközöket.

Az első éves tervezési feladat idén három részfeladatra oszlott: az első egy csoportos rövid tervezői feladat volt, fólia sátor címszó alatt, a második a harmadévesekkel közösen egy pályázat a Somló Kapuja címmel, a harmadik pedig a borterasz elnevezésű egyéni tervezési feladat. Kisebb építmények tervezése a tájba, lehetőleg szőlő közé. A borteraszok tervezési folyamatát figyelem meg. Arra vagyok kíváncsi, hogy a MOME Építészmérnöki Karán, ahol a rajzolásnak, a

skiccelésnek, a makettezésnek egyaránt nagy hagyománya van milyen arányban, milyen technikákat használnak az első éves diákok. Az évfolyam együtt dolgozik, látják egymás munkáját, nyomon követik a terveket, hatással vannak egymásra. Ráadásul a felsőbb évesek is mellettük dolgoznak. Ebben a közegben azt várom, hogy sokkal könnyebben, gyorsabban fel lehet fedezni a rajzolás kreatív folyamatokban betöltött szerepét.

(...a módszer, a főpróba...)

Két párhuzamos kísérletet végzek. Az utolsó két hétben részt vettem a konzultációkon, így megismertem az évfolyamot és terveiket. Ezután a következőben maradtunk a diákokkal:

felállítottunk egy fényképezőgépet a teremben. Ahogy a munka közben egy egy mérföld kőhöz érkeznek azt ezzel a fényképezőgéppel valahogyan megörökítik: lefényképezik a szöveget, rajzot, makettet, képet, magukat, bármit. Egészen a kipakolásig így gyűjtik a fényképeket. Közben én is minden nap belátogatok és elkészítem a saját gyűjteményemet: a jellemző, kézzelfogható tárgyakat a tervről megörökítem. Így a kipakolásra mindenkinek a munkájáról két fotósorozat készül: egy saját szemszögükből, egy meg az enyémből. Ezeket a gyűjteményeket majd átadom nekik.

(...percepció...)

Azt várom, hogy szívesen rajzolnak. Természetesen olyan diákokról van szó, akiket rajzaik alapján is válogattak, a koncepcióalkotó rajzaik alapján. Az a feltevés, hogy náluk már kialakult az a tudás, ami a BME legtöbb diákjánál csak évek alatt alakul ki: egyértelmű az összefüggés rajz, makett, terv, és valóság között. A kísérlettől azt várom, hogy lássam az arányokat: makett, gép, szöveg, rajz. Lássam, hogy melyik fázisban mit használnak, hogy lássam szeretnek rajzolni és ha igen hogyan szeretnek rajzolni. Ugyanis a jelen helyzete megfigyelése elengedhetetlen. A megfigyelések eredményét majd szeretném összehasonlítani máshol készített megfigyelésekkel is.
(pl. BME)

(...rajzolás most a MOME-én, mi lett a megfigyelés eredménye?)

(...Mi a célo, mit várok még ettől a kísérlettől?...)

A következő félévben az egész karon szeretném ezt a kísérletet tovább folytatni, mert akkor arról is képet kaphatok, hogyan az évfolyamokkal, a tapasztalattal hogyan változik az eszközhasználat. Ráadásul egy nagyon értékes és várhatóan gyönyörű gyűjteményt lehet így elkészíteni. A terv,

hogy az építész folyosóra egy fotóautomata kerül, amit bárki használhat majd fél éven keresztül a rajza, makettje dokumentálására.

A dokumentálásban motivál, hogy a rajzok archiválására egyszerű, gyors eszközt találjunk ki. A kézi módszereknek, a rajzolásnak, egyik legfőbb problémája, amiért ma igazán idejétmúltnak és körülményes tervezői eszköznek érezzük, hogy digitalizálásuk törődést igényel. Legtöbbször nem kerül sor rá, a munkaközi skiccek elkallódnak. Az építészhallgatóknak és oktatóinak pedig hasznos és tanulságos lehet ezeknek az anyagoknak az összegyűjtése. Egy egyszerű és kéznél lévő archiválási rendszer segíthet ezen.